
Марко Дабић¹
(студент докторских студија)

ПНЕВМАТОЛОГИЈА СВЕТОГ НИКИТЕ РЕМЕЗИЈАНСКОГ

Апстракт: У раду се разматра пневматологија - учење о Духу Светоме Светог Никите Ремезијанског, у контексту јереси Духоборства и одговора црквених Отаца на њу. У раду је анализом Никитиних богословских дела доказано да је учење о Духу Светоме ремезијанског епископа у сагласју са другим пневматолошким делима како источних, тако и западних богослова IV века. Основне пневматолошке тезе (исхођење Духа од Оца, равно божанство Оца, Сина и Светога Духа и њихово заједничко дејство и прослављање) и богословски метод, заснован, пре свега, на тумачењу Светог Писма, којим се ове тезе доказују у расправи са Духоборцима, општа су карактеристика црквених Отаца овог периода, међу којима и Светог Никите Ремезијанског. На основу сличности између богословског метода кападокијца и епископа Ремезијане, у раду је показан могући утицај који су кападокијски Оци (Св. Василије Велики, Св. Григорије Богослов, Св. Григорије Ниски) имали на богословску мисао Св. Никите Ремезијанског.

Кључне речи: Духоборство, патрологија, пневматологија, рано хришћанство у Илирику, Свети Никита Ремезијански

Време у којем је живео Св. Никита Ремезијански, друга половина 4. и почетак 5. века, представља један од најбурнијих периода у историји Цркве и богословске мисли. Тек што је аријанство почела да нестаје, ново хетеродоксно учење - Духоборство, ступа на историјску сцену. Духоборци су порицали божанство Светог Духа и тврдили да је он творевина Божија. Логика Духобораца - Македонијеваца (како су се другачије називали, по свом вођи Македонију, епископу Цариграда) била је идентична аријанској, али је овога пута била примењена не на Логоса - Сина Божијег, већ на Духа Светога. Као што су аријанци себи и другима постављали питање да ли је Логос створен или нестворен, тако су Духоборци питали да ли је Свети Дух рођен или нерођен. Сваки одговор на овако постављено питање био је, по мишљењу и једних и других, потврда њиховог учења.

¹ Universitat de Barcelona, Facultat de Geografia e Historia, e-mail: markodab@yahoo.com

Ова доктрина изазвала је снажну реакцију црквених Отаца и готово да нема већег богослова тог времена који се није бавио одбраном православне вере у Духа Светога. То су, пре свега, Св. Атанасије Велики (*Четири писма Серапиону Тмуитском*), затим кападокијски оци - Св. Василије Велики (*О Духу Светом*), Св. Григорије Богослов (*О Духу светом - Пета богословска беседа*), Св. Григорије Нисијски (*О Духу Светом - против Духобораца македонијеваца*), као и други на истоку. Најзначајнија пневматолошка дела на западу написали су Св. Амвросије Милански (*О Духу Светоме*), Бл. Августин (поглавље тумачења *Символа вере - О вери и Символу*), Св. Иларије Пиктавијски и Св. Никита Ремезијански.² Свети Никита је био аутор живог и непосредног духа, у чијим делима се осећа директан контакт са својом паством и свим проблемима који су је се могли тицати. Како је главни напад на ортодоксно учење у времену настанка катихеза (последња четвртина 4. века) долазио од стране Македонијеваца, тако је и садржај његових *Поука за оглашене* био у великој мери посвећен одбрани вере у божанство Светог Духа. Главни извор за Никитину пневматологију су, пре свега, 2. поука треће књиге његових катихеза, зване *О Светом Духу*, као и 5. књига катихеза, која се бави тумачењем Символа вере.

О месту које је на хришћанском Западу заузимала Никитина пневматологија можемо закључити на основу Касиодорових речи (прва половина VI века) у 16. поглављу његових *Институција*, посвећеном Св. Никити, које гласе: „Ако ко жели да нешто укратко сазна о Оцу и Сину и Духу Светоме и неће да замара себе дугим читањем, нека чита књигу епископа Никете коју је написао о вери и која се испуњена разговетношћу божанске науке кратко и сажето бави божанским разматрањем. Она је придружена списима светог Амвросија које је наменио цару Грацијану.“³

Податак који нам говори о придруживању списа Св. Никите списима Св. Амвросија од посебне је важности. Наиме, Св. Амвросије је 381. године написао свој спис *О Духу Светоме* у три књиге, намењен западном императору Грацијану, који је био под духовном бригом Св. Амвросија.⁴ Цар Грацијан, млад и недовољно искусан у питањима вере, тешко се сналазио у тадашњим богословским расправама између православних и Македонијеваца. Његова приврженост једном или другом учењу имала би огроман утицај на положај Цркве у западном делу Римског царства. Како би га упознао са православном пневматологијом, Св. Амвросије пише три књиге *О Духу Светоме*, адресиране на младог императора, а њима се придружују и списи Св. Никите на исту тему. Несумњиво је да је

² Изабрана литература о Св. Никити Ремезијанском: А.Е. Burn, *Niceta of Remesiana: His Life and Works*, Cambridge 1905; W. A. Patin, *Niceta Bischof von Remesiana als Schriftsteller und Theolog*, Munich 1909; A. Soroceanu, *Niceta Von Remesiana: Seelsorge Und Kirchenpolitik Im Spatantiken Unteren Donauraum*, Frankfurt am Main 2013; Ş. C. Alexe, *Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele IV și V.*, Studii Teologice XXI (1969), 7-8, 453-587.

³ Касиодор, *О Божанским и световним списима* 16, Свети Никита Ремезијански, *Сабрана дела*, том 2, ур. Радомир Поповић, Београд 2014, 373.

⁴ V. Rojneac, *Invatatura despre Sfântul Duh la Sfântul Niceta de Remesiana*, Altarul Banatului 27, (Timișoara 2016), 86.

на ову одлуку умногоме утицао, по речима Генадија Марсељског (5. век) *једноставан и леп језик (simplici et nitido)*,⁵ Св. Никите, који је императору Грацијану јасно и непосредно могао пренети православно учење о Трећем лицу Свете Тројице - Светом Духу.

Свети Никита своје богословље заснива, пре свега, на Светом Писму и црквеном предању. „И не сме се од другде тражити одговор осим из извора Светог Писма“.⁶ Код њега не постоји, у тадашњем времену опште прихваћен, начин богословствовања који је у себи, поред библијске, укључивао и философску аргументацију. У складу са својим начином говора о вери, он своје пневматолошке поуке започиње цитирањем Никејског исповедања вере у Светога Духа: „Верујемо и у Духа Светога.“⁷ То је, по његовим речима, било довољно за оне који су имали просту и једноставну веру у Оца и Сина и Духа Светога, предану од раније, пре него што су настале расправе и сумње у божанственост Трећег лица Свете Тројице. Св. Никита не помиње Символ вере Другог васељенског сабора, одржаног у Цариграду 381. године, чији је 9. члан посвећен детаљном исповедању вере у Духа Светога, и који гласи: *(Верујем) и у Духа Светога, Господа, Животворнога, Који од Оца исходи, Који се са Оцем и Сином заједно поштује и заједно слави, Који је говорио кроз пророке.*

Да ли је то доказ ранијег времена настанка треће књиге његових катихеза? На ово питање се не може дати сигуран одговор, с обзиром на постојање великог броја паралела у поменутих текстовима. Дух Свети је, према речима Св. Никите: *Господ*: „Духа је без сумње назвао Господом“⁸ и на другом месту „Још јасније учи Павле кад каже: Господ је Дух (2Кор.3:17).“⁹

Животворан: „Оживљавамо кроз Духа, како сам Господ говори: Дух је оно што оживљује (1Тим. 6:13)“ и даље „Ево, јасно је показано једино оживотворавање Оца и Сина и Светога Духа.“¹⁰

Који од Оца исходи: „Стога је верујућима довољно ово да знају да је Син рођен, а да је Свети Дух онај који исходи од Оца“¹¹ и даље „Верујемо, дакле, да Дух Свети, Утешитељ од Оца исходи...Какво је и колико је његово исхођење никоме није допуштено да зна.“¹²

⁵ Gennadius Massiliensis, *De virus inlustribus* 22, *Hieronymus liber De viris inlustribus. Gennadius liber De viris inlustribus*, ed. E.C. Richardson, Leipzig 1896, 70.

⁶ Св. Никита Ремезијански, *Поуке оглашенима* 3; 2,1 (Св. Никита Ремезијански, Сабрана дела, том 1, ур. Р. Поповић, Београд 2014., 131).

⁷ *Исто*, 2,3 (ур. Поповић, 131).

⁸ *Исто*, 2,13 (ур. Поповић, 137).

⁹ *Исто*, 2,14 (ур. Поповић, 137).

¹⁰ *Исто*, 2,34 (ур. Поповић, 143).

¹¹ *Исто*, 2,17 (ур. Поповић, 137).

¹² *Исто*, 2,18 (ур. Поповић, 139). Овакав апофатичко-катафатички богословски метод присутан је у целокупној пневматологији Св. Никите Ремезијанског. Ипостасну карактеристику Духа Светога - исхођење од Оца, он истиче на више места, насупротив тврдњи Македонијеваца да је Дух Свети творевина Божија. Истовремено, држећи се апофатичког принципа, по којем се о најдубљим тајнама Божијег постојања може само ћутати, Св. Никита изричито тврди да о начину исхођења Духа Светога „никоме није

Који се са Оцем и Сином заједно поштује и заједно слави: „А ко воли живот и ко познаје даваоца живота, а примио је Свету тајну на крштењу заједно прослављајући три имена, нека појам не тражи тамо за где се зна да му сигурно није био извор“¹³ и на другом месту „...савршену Тројицу величајмо и њој се поклањајмо. Као што на Светој Литургији устима нашим изговарамо, тако знање чувајмо: Један је Свет (свакако Дух), Један Господ Исус Христос, у слави Бога Оца. Амин. Јер једно је исповедање Тројице.“¹⁴

Који је говорио кроз пророке: „Сигурно је да је Дух Свети у онима који пророкују“¹⁵ и на другом месту „Шта су, наиме, новији пророци узвикивали? Овако Агав пророкујући у Делима апостолским каже: Тако вели Дух Свети (Дап 21:11).“¹⁶

Свакако, наведена места нису искључива карактеристика пнеуматологије Св. Никите Ремезијанског. Сличне и исте паралеле налазимо и код других богослова друге половине IV века. То су, у већој или мањој мери, општи аргументи употребљавани у борби против Македонијеваца. По мишљењу Берна¹⁷ сличност Никитине пнеуматологије са 9. чланом Цариградског вероисповедања могу бити последица утицаја катихеза Св. Кирила Јерусалимског на катихезе Св. Никите, које су неоспорне. С обзиром да је Цариградски символ заправо стари символ Јерусалимске цркве, прерађен од стране Св. Кирила, оваква претпоставка није немогућа.

О исхођењу Духа Светога

Након позивања на веру Цркве у Духа Светога, изложено у Никејском символу вере, Никита износи учење Македонијеваца, који „испитују какав је Свети Дух, одакле је, колики је, да ли је рођен или створен...и тиме раздељују народ, и, према речима апостола, намећу Цркви бескрајна препирања (1 Тим 1:4).“¹⁸ Затим помиње омиљено питање Духобораца: „Да ли је рођен Дух Свети или је нерођен?“¹⁹ на које питање и један и други одговор воде потврди њиховог учења да је Дух Свети творевина Божија. „Ако, дакле, Дух није од Оца рођен нити је нерођен, преостаје да се

допуштено да зна“. Свој став поткрепљује речима Светог писма: „Дух дише где хоће, и глас његов чујеш, а не знаш откуда долази и куда иде.“ (Јн. 3:8) Управо је одсуство апофатичког начина богословствования било узрок настанка главних јереси 4. века. Аријанство и његов млађи брат Духоборство покушали су да логиком и философијом (пре свега Аристотеловом) рационализују и објасне најдубље тајне хришћанске вере. Резултат таквих покушаја био је настанак Аријевог учења, као и настанак многобројних групација изниклих из аријанства, међу којима и Македонијеваца.

¹³ Исто, 2,17 (ур. Поповић, 137).

¹⁴ Исто, 3,31 (ур. Поповић, 157).

¹⁵ Исто, 3,26 (ур. Поповић, 155).

¹⁶ Исто, 3,12 (ур. Поповић, 149).

¹⁷ А.Е. Burn, *Niceta of Remesiana: His Life and Works*, Cambridge 1905, LXIV.

¹⁸ Св. Никита, *нав. дело*, 2,4 (ур. Поповић, 131).

¹⁹ Исто, 2,5 (ур. Поповић, 133).

назива створењем.²⁰ Не залазећи у софистички метод богословствовања Македонијеваца, Св. Никита своју пневматологију заснива на библијском богословљу, односно на одељцима Старог и Новог завета, као и закључцима донетим на основу њих.

Одговор на питање „Одакле је Дух Свети?“ он налази у Христовим речима: „А кад дође Утешитељ, кога ћу вам послати од Оца, Дух истине... који од Оца исходи (Јн 15:26)“ и даље наставља тумачећи наведено: „Христос каже да Свети Дух није ни рођен ни створен, већ само то да од Оца исходи. Противници говоре да је створен и саздан. Сматрам да је боље да се верује тако како је Господ Христос открио него како је објавила људска претпоставка.“²¹ Затим Св. Никита добија тврдњу Духобораца да је Свети Дух створен, засновану на њиховом тумачењу појединих делова Старог и Новог завета. Омиљени стих Македонијеваца из прве главе Јеванђеља по Јовану, 3. стих: „Све је кроз њега постало и без њега ништа није постало“ (Јн 1:3), био је, по њиховом мишљењу, јасан доказ створености Светога Духа. Оваквом тумачењу Св. Никита супротставља низ библијских цитата. Пре свега, јеванђелист Јован поменуће речи пише надахнут Духом Светим, говорећи „о ономе што је у мноштву и поретку створеног света установљено. Није Дух Свети о себи тврдио да би се веровало како је он сам са осталим створењима ни из чега постао.“²² Други аргумент који Св. Никита користи јесу речи апостола Павла (Кол 1:16), који „набраја оно што је кроз Христа постало“²³ и где нема помена о Духу Светом као творевини. Начин тумачења Духобораца Св. Никита примењује на речи из 119. Псалма „Све служи теби“, чиме показује нелогичност њиховог метода. Идући њиховом логиком, на основу овог Псалма закључило би се да Дух Свети служи са осталим и да се може назвати робом, он „који свакако да није роб, већ Господ који ослобађа творевину од ропства.“²⁴ Наводећи друге одељке Светог писма, ремезијански светитељ закључује како је и Дух Свети Господ, који човека „чини слободним и наследником сопственог Божанског имена“²⁵ Потврда божанства Трећег лица Свете Троице налази се и у крштењу, које се прима „заједно прослављајући три имена“,²⁶ као и у улози коју је Свети Дух имао у Христовом земаљском животу (Оваплоћење и крштење на Јордану Духом Светим) и чињеници да Христос апостолима даје Духа Светог, чиме они добијају право отпуштања или задржавања људских сагрешења.²⁷

²⁰ Исто, 2,6 (ур. Поповић, 133).

²¹ Исто, 2,8 (ур. Поповић, 135).

²² Исто, 2,10 (ур. Поповић, 135).

²³ Исто, 2,11 (ур. Поповић, 135).

²⁴ Исто, 2,12 (ур. Поповић, 135).

²⁵ Исто, 2,15 (ур. Поповић, 137).

²⁶ Исто, 2,17 (ур. Поповић, 137).

²⁷ Исто, 2,21 (ур. Поповић, 139).

Дејства и имена Светога Духа

Након уводног дела, у којем се позива на Никејски символ вере, износи суштину учења Духобораца и даје православни одговор на ово учење, Св. Никита излаже и тумачи веру Цркве у Духа Светога. Он износи основне елементе православне пневматологије: Искођење Духа од Оца, равно божанство Оца, Сина и Духа Светога, заједничка дејства сва три лица Свете Тројице, као и њихово заједничко прослављање. Метод који користи у том излагању био је општеприхваћени начин богословствовања о Духу Светоме православних Отаца друге половине 4. века, примењен по први пут од стране Св. Атанасија Великог, у његовом пневматолошком делу *Четири писма Сератиону Тмутском*. Атанасијев метод почива на три принципа:

- 1) У Светом Писму се говори о Духу Светоме као равном по божанству Оцу и Сину
- 2) Сlike и концепти који се односе на Сина често се односе и на Духа Светога
- 3) Отац и Син заједнички делају са Светим Духом, Који је са Њима и Њиховим дејствима повезан онтолошки .

Ове принципе су, углавном, користили сви православни богослови у расправама са Духоборцима, укључујући и Св. Никиту Ремезијанског.²⁸ Поред тога, приметна је велика сличност пневматолошког поступка Св. Никите са методом који су примењивали кападокијски Оци - Св. Василије Велики, Св. Григорије Богослов и Св. Григорије Ниски.²⁹ Наиме, према учењу кападокијаца, Бог се познаје на основу дејстава (ἐνέργεια). Св. Василије, који је несумњиво утицао на богословље Св. Никите, у свом 234. писму наводи Божанска дејства, односно енергије, по правилу узета из примера наведених у Светом Писму. Као што Св. Василије каже да се на основу Божијих дела могу формулисати имена која се на њега односе (добар, силан, праведан...), тако и Св. Никита тврди да се „Отац и Син спознају кроз дела - како сам Господ каже: Делима мојима верујте (Јн 10:38), тако се не може потпуније сазнати ни шта је Дух Свети осим кроз знамење његових дела.“³⁰ Сличног принципа држи се и Св. Григорије Ниски у својим пневматолошким делима.³¹ У другој књизи списа *Против Евномија* он тврди како имена која, на основу божанских дејстава, примењујемо на Бога (добро, мудро, моћно, праведно) указују на једну и исту природу. Исти случај је и са самим именом Бог. На основу тога Св. Григорије закључује: „Ако су сва имена која су приписана Божијој природи исте силе јер описују исти субјект, водећи наше умове ка истом

²⁸ М. Mejzner, *Antymacedoniański charakter De Spiritus Sancti potentia Nicetasa z Remeżjanu*, e-Patrologos 1/4 (Warszawa 2015), 30.

²⁹ Т. Т. Толефсен, *Аргументи светог Никите Ремезијанског за божанску природу Светог духа – поређење са светим Григоријем Ниским*, Зборник радова са конференције о Св. Никити Ремезијанском, Бела Паланка, 27. мај 2006., ур. Д. Бојовић, (Ниш 2006), 108.

³⁰ Св. Никита, *нав. дело*, 2,24 (ур. Поповић, 141)

³¹ Т. Т. Толефсен, *нав. дело*, 109.

субјекту у различитим видовима, на основу ког разлога треба да му порекнемо да носи име Бога иако истовремено дозвољавамо заједницу Светог Духа са Оцем и Сином у свим осталим именима?³² Св. Никита у наставку свог списка о Светом Духу примењује исту стратегију. Да ли је то директан утицај Св. Григорија и осталих кападокијаца, општеприхваћени метод православне аргументације или, пак, аргументација до које је Св. Никита дошао независно од других? Одговор на ово питање тешко је дати. Постоји јасан утицај дела Св. Василија на катихезе Св. Никите. Никита користи исте цитате као и Василије, при доказивању да се и Дух Свети назива Господом (2Сол 3:5; 2Кор 3:17; Пс 33:6), као и сличне закључке на основу ових цитата.³³ Такође, приметни су утицаји Василијеве *Besede o првом Псалму*³⁴ на дело *De psalmodiae bono* Св. Никите. Поред тога, постоје и мањи утицаји Св. Григорија Богослова, односно сличности између Григоријеве 29. беседе и Никитиних катихеза, у вези са учењем о две природе Христове. Ипак, ово је недовољно за доношење коначног суда о директном утицају кападокијаца на пневматолошку методологију Св. Никите.

Поред наведених сличности са источним Оцима, постоји и извесна сличност Никитиног дела са списом *О Светом Духу* Св. Амвросија Миланског.³⁵ Директне литерарне везе се не могу утврдити, али је упадљив велики број истих библијских цитата,³⁶ као и сличан закључак и врхунац.³⁷ Међутим, као и у случају кападокијских Отаца, ове сличности се не могу са сигурношћу сматрати последицом директног утицаја, у ком год правцу он ишао.³⁸

Дакле, Св. Никита наставља своје пневматолошке катихезе речима: „Осврнимо се и на остале његове дарове и дела, да би могло да се спозна шта је и колики је Дух Свети“³⁹ и додаје „Желимо да покажемо да је Свети Дух не само на крштењу, већ и у свему другом са Оцем и Сином дејствовао и дејствује“⁴⁰. На основу Светог писма Никита доказује следеће: Дух Свети, заједно са Оцем и Сином, ствара свет. Он оживотворава и обнавља свет и човека. Он провиђа будуће ствари, открива Божанске тајне; Он је свуда присутан и све испуњава; живи у вернима и верни у Њему; као што

³² Св. Григорије Ниски, *Против Евномија* II 2,14, Т. Т. Толефсен, *нав. дело*, 109.

³³ W. A. Patin, *Niceta Bischof von Remesiana als Schriftsteller und Theolog*, Munich 1909, 50.

³⁴ W. A. Patin, *нав. дело*, 51-54.

³⁵ Burn, *нав. дело*, lxiv.

³⁶ Јн 1:3; Пс 32:6; Дап 5:3 и други..

³⁷ *santificat, arguit, adoratur*.

³⁸ M. Simonetti (M. Simonetti, *Sul „De Spiritus Sancti potentia“ di Niceta di Remesiana e sulle fonti del „De Spiritu Sancto“ di Ambrogio*, *Maia* vol. 4 (1951), 239-248) сматра да је рад Св. Амвросија био непосредан узор Св. Никити, на основу којег је он написао свој текст, док С.А. Cvetković (С.А. Cvetković, *Episcopal Interactions in the Late Antique West: Niceta of Remesiana and Ambrose of Milan*, *Studia patristica* vol. 85 (2017), 177-184) сматра супротно, односно, тврди да је Никита био тај који је утицао на Св. Амвросија.

³⁹ Св. Никита, *нав. дело*, 2,24 (ур. Поповић, 141).

⁴⁰ *Исто*, 2,25 (ур. Поповић, 141).

суде Отац и Син, тако суди и Дух Свети, и у садашњем времену и на крају света, када се буде судило Антихристу и сваком човеку. Исто тако, као што су Отац и Син благи, благ је и Дух Свети. Он надахњује пророке, бира и шаље апостоле. Назива се Утешитељем, као и Отац и Син. Са друге стране, иако је благ и Утешитељ, Дух Свети кажњава сагрешења, а хула на њега се не опрашта. То показује догађај са Ананијом и његовом супругом који су кажњени због лагања Духу Светоме, као и Христове речи „Сваки грех и хула опростиће се људима: а ко рече на Духа Светога, неће му се опростити ни на овом свету ни на оном.“ (Мт 12:32)

Посебна тема пнеуматологије Св. Никите јесте истицање и тумачење доксологије, односно једнаког прослављања Духа Светога са Оцем и Сином. При крштењу исповедамо Оца и Сина и Светога Духа. На литургији изговарамо „Један је Свети (свакако Дух), Један Господ Исус Христос, у слави Бога Оца. Амин.“⁴¹ На основу тога ремезијански епископ закључује „Прослављаћу Оца, прослављаћу Сина, прослављаћу Светог Духа, једним и истим поштовањем.“⁴² Овај доксолошки антимакедонијевски аргумент има јасне паралеле са богословљем Св. Василија Великог, по којем једнако прослављање (*омотција*) сва три лица Свете Тројице подразумева и њихову једну и једнаку природу.⁴³

Своје богословље о Светом Духу Св. Никита сажима у једној реченици, као неку врсту закључка: „Ако Дух Свети исходи од Оца, ако ослобађа, ако освећује, ако је Господ, како рече апостол, ако ствара са Оцем и Сином, ако оживотворује, ако има моћ провиђања, ако открива (тајне), ако је свудаприсутан, испуњава свет, живи у изабранима, ако је окривио свет, ако суди, ако је добар и праведан, ако се о њему узвикује: *Ово говори Дух Свети*, ако је надахнуо пророке, послао апостоле, ако је Утешитељ, ако пере и оправдава, ако је убио оне који су га кушали, ако онај који на њега хули нема опроштај грехова ни у овом веку ни у будућем (што је свакако Богу својствено), штавише да је истина, зашто се од мене тражи да говорим шта је Дух Свети, када сам себе открива кроз величину својих дела.“⁴⁴

Ова реченица Св. Никите сажима у себи суштину учења Цркве о Трећем лицу Свете Тројице - Духу Светоме. Настала у смутним временима позног 4. века, препуног различитих неправославних доктрина, његова пнеуматологија, као и целокупно богословље, стоји као пример јасне и једноставне речи о вери. Поуке Св. Никите о Светом Духу су јединствени литерарни споменик ранохришћанског Илирика, који осветљава наше, још увек недовољно јасне, увиде у рану богословску мисао ових простора.

⁴¹ Исто, 3,31 (ур. Поповић, 157).

⁴² Исто, 3,24 (ур. Поповић, 153).

⁴³ С. Granada, Nicetas de Remesiana, *Catecumenado de adultos*, ed. Carmelo Granada, Madrid 1992, 77, нап. 153.

⁴⁴ Св. Никита, *нав. дело*, 3,22 (ур. Поповић, 153)

Закључак

Време у којем је живео Св. Никита Ремезијански, друга половина IV и почетак V века, представља један од најбурнијих периода у историји Цркве и богословске мисли. Тек што је аријанство почела да нестаје, ново хетеродоксно учење - Духоборство, ступа на историјску сцену. Духоборци су порицали божанство Светог Духа и тврдили да је он творевина Божија. Ова доктрина изазвала је снажну реакцију црквених Отаца и готово да нема већег богослова тог времена који се није бавио одбраном православне вере у Духа Светога, међу којима је и Свети Никита Ремезијански. Не мали део катихеза, главног богословског дела Св. Никите, посвећен је одбрани божанства Светог Духа. То су, пре свега, 2. поука треће књиге његових катихеза, звана *О Светом Духу*, као и 5. књига, која се бави тумачењем Символа вере. Пневматологија Светог Никите из Ремезијане једно је од најранијих богословских дела о Духу Светом на латинском језику. Садржи основне елементе православне пневматологије: исходиште Духа од Оца, једнако божанство Оца, Сина и Светог Духа, заједничку активност сва три лица Свете Тројице, као и њихово заједничко прослављање. Метод који Св. Никита користи у свом пневматолошком богословљу био је општеприхваћени начин богословствовања о Духу Светоме православних Отаца друге половине IV века, примењен по први пут од стране Св. Атанасија Великог, у његовом пневматолошком делу *Четири писма Серапиону Тмуитском*.

Постоје извесне паралеле у пневматолошким делима кападокијских Отаца и Св. Амвросија Миланског са једне, и Св. Никите Ремезијанског са друге стране. Ипак, не може се са сигурношћу рећи да је у питању директан богословски утицај, у ком год правцу он ишао. На основу Светог писма Никита доказује следеће: Дух Свети, заједно са Оцем и Сином, ствара свет. Он оживотворава и обнавља свет и човека. Он провиђа будуће ствари, открива Божанске тајне; Он је свуда присутан и све испуњава; живи у вернима и верни у Њему; као што суде Отац и Син, тако суди и Дух Свети, и у садашњем времену и на крају света, када се буде судило Антихристу и сваком човеку. Исто тако, као што су Отац и Син благи, благ је и Дух Свети. Он надахњује пророке, бира и шаље апостоле. Назива се Утешитељем, као и Отац и Син. Са друге стране, иако је благ и Утешитељ, Дух Свети кажњава сагрешења, а хула на њега се не опрашта. Никитина пневматологија представља пример јасне и једноставне речи о вери. Поуке Светог Никите о Духу Светоме једини су књижевни споменик ранохришћанског Илирика, који осветљава наше, још увек недовољно јасне увиде у рану богословску мисао овог подручја.

Marko Dabić

(PhD student)

PNEUMATOLOGY OF SAINT NICETAS OF REMESIANA

The time in which Saint Nicetas of Remesiana lived, the second half of the 4th and the beginning of the 5th century, was one of the most turbulent periods in the history of the Church and theological thought. As soon as Arianism began to disappear, a new herodox teaching - Pneumatomachianism, or Macedonianism, entered the historical scene. Pneumatomachians denied the deity of the Holy Spirit and claimed that he was a creation of God. This doctrine provoked a strong reaction from the Church Fathers, and there is almost no major theologian of that time who did not deal with the defense of the Orthodox faith in the Holy Spirit, among whom is Saint Nicetas of Remesiana. Not a small part of *Libelli Instructionis*, the main theological work of St. Nicetas, is dedicated to the defense of the deity of the Holy Spirit. First of all, that is the 2nd chapter of the third book of his catechisms, called *De Spiritu Sancto*, as well as the 5th book, called *De Symbolo*. The pneumatology of Saint Nicetas of Remesiana is one of the earliest theological works on the Holy Spirit in Latin. It contains the basic elements of Orthodox pneumatology: the proceeding of the Spirit from the Father, the equal deity of the Father, the Son and the Holy Spirit, the joint activity of all three persons of the Holy Trinity, as well as their joint celebration. The method that St. Nicetas uses in his pneumatological theology was a common method of theology about the Holy Spirit of the Orthodox Fathers of the second half of the 4th century, applied for the first time by St. Athanasius the Great, in his pneumatological work *Four Letters to Serapion of Thmuis*. Athanasius' method is based on three principles.

There are certain parallels in the pneumatological works of the Cappadocian Fathers and St. Ambrose of Milan on the one hand, and St. Nicetas of Remesiana on the other hand. However, it cannot be said with certainty that it is a matter of direct theological influence, in whichever direction it went. Based on the Holy Scripture, Nicetas proves the following: the Holy Spirit, together with the Father and the Son, creates the world. He transforms and heals our broken world and humanity. He foresees future things, reveals the Divine mysteries. He is present everywhere and fulfills everything. He lives in the faithfuls and the faithfuls live in Him. As the Father and the Son judge, so does the Holy Spirit, both in the present time and at the end of the world, when the Antichrist and every man will be judged. In the same way, as the Father and the Son are gentle, so is the Holy Spirit. He inspires the prophets, chooses and sends the apostles. He is called the Comforter, as are the Father and the Son. On the other hand, although He is gentle and Comforter, the Holy Spirit punishes sins, and blasphemy against the Spirit is not forgiven. Niceta's pneumatology is an example of a clear and simple word about faith. The teachings of Saint Nicetas about the Holy Spirit are the only literary monument of the early Christian Illyricum, which illuminates our, still insufficiently clear insights into the early theological thought of this area.